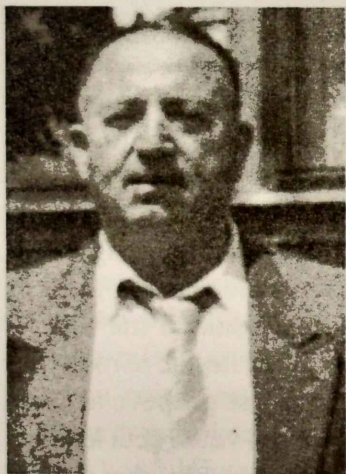

Dr. Liman RUSHITI (Prishtinë)

LËVIZJA KAÇAKE DHE KOMITETI “MBROJTJA KOMBËTARE E KOSOVËS”

Lëvizja nacionalçlirimtare e hershme e popullit shqiptar, për t'u çliruar nga zgjedha osmane, shpesh ka qenë e njohur si lëvizje kaçake. Në fillim kjo luftë kishte nganjëherë edhe karakter ekonomik, por me kalimin e kohës njerëzit e bashkuar ndër çeta filluan të organizohen për qëllime politike në rezistencën kundër organeve të administratës civile e ushtarake të Portës së Lartë. Rrethanat politike, ekonomike dhe kulturore, niveli i vetëdijes kombëtare, natyrisht, ishin të ndryshme në kohë dhe

hapësirë në viset e ndryshme të shqiptarëve, por mund të pohojmë se në shek. XIX lëvizja kish marrë karakter tërësisht politik. Pushteti osman, për interesa të veta vijoi ta quante lëvizjen çlirimtare shqiptare lëvizje të cubave ose të kaçakëve (fjala kaçak në kuptimin etimologjik përbëhet prej dy fjalëve *akti* – *kaçti* – *iku u duk*), por më pas shpesh fjala ishte për tjetër gjë dhe në

thelb termi nuk përcaktonte asgjë lidhur me motivin pse ndodhte arratisja e një personi nga pushteti. Sa më tepër që shtohet organizimi politik, aq më tepër shtoheshin edhe çetat kaçake në male. Në kohën e luftërave kundër pushtetit osman ato iu bashkangjiteshin kryengritësve dhe vepronin nën komandën e udhëheqësve të tyre. Me mbarimin e kryengritjeve ato vazhdonin të ekzistonin, madje më të forta numerikisht, sepse gjithmonë kishte njerëz që për ndonjë arsye nuk ktheheshin më në shtëpi, duke iu frigë edhe pasojave të pushtetit.

Çetat zakonisht praktikonin luftën guerile dhe numëronin në radhët e veta disa anëtarë, rallë edhe 50-60 veta. Ato udhëhiqeshin nga kryekaçakët, ose siç i quanin ata vetë komandantët dhe zbatonin rregulla shumë rigorozë ushtarake dhe dënime shumë të ashpra për anëtarët që gabonin ose tradhtonin. Duke dalë nga gjiri i popullit, çetat kishin simpatinë e popullit, i cili i strehonte dhe i mbronte. Ai madje iu bashkangjitej atyre me armë në dorë në veprime të ndryshme luftarake. Kjo dukuri në Kosovë është karakteristikë e përhershme, posaçërisht pas vitit 1912, prandaj të dhënat e autoriteteve serbe e malazeze etj. për numrin e kaçakëve as për së afërmi nuk tregojnë realitetin. Se është pikërisht kështu, tregon rasti i kryengritjes së përgjithshme shqiptare e vitit 1912 kur në rrethinën e Dibrës së Madhe, ditën e Shëngjergjit, ushtria turke përdori artilerinë e rëndë kundër çetave kaçake, sepse popullata civile e këtyre anëve ishte bashkuar me to.

Përcaktimi i çetave kaçake si grupe kryengritësish të motivuar politikisht nuk përjashton raste të ekzistencës së grupeve të vogla të plaçkitësve, që në mënyrë abuzive e quanin veten çeta kaçake. Përmendim rastin e një grupi të vogël, të udhëhequr nga njëfarë Nik Marku, të cilin e ndoqi dhe e luftoi vetë Sadik Rama i Gjurgjevikut, ose një i quajtur Bajram Durjaka, i cili mezi e shpëtoi kokën i ndjekur prej çetave të mirëfillta kaçake¹.

Në Luftën e Parë Ballkanike, trojet shqiptare u copëtuan, aleatët ballkanikë, Serbia, Mali i Zi, Bullgaria e Greqia dolën me përfitime të mëdha territoriale. Pas paqes së Bukureshtit më 28

¹ L. Rushiti, Lëvizja Kaçake në Kosovë 1918-1928, Prishtinë, 1981, f. 10.

korrik 1913, ndërroi në tërësi harta politike në Ballkan. Nuk kishte më Perandori Osmane dhe nga shpërbërja e saj aleatët ballkanas përfituan: Bullgaria 29% territor dhe 3 % popullsi më shumë; Greqia 68 % territor dhe 67 % popullsi, Mali i Zi 62 % territor dhe 100 % popullsi dhe Serbia 82 % territor dhe 55 % popullsi². Këto zgjerime u bënë në kurriz të popullit shqiptar, maqedon dhe muslimanëve të Sanxhakut. Shqiptarëve të viseve të pushtuara nga aleatët ballkanikë nuk u mbeti gjë tjetër veçse të luftonin për çlirimin kombëtar duke i mbajtur me çdo kusht trojet e veta. Përndryshe do të duhej të shpërnguleshin ose të asimiloheshin, sepse për këto qëllime u institucionalizua një politikë perfide dhe nuk u ndalën përpjekjet në vitet 1912-1914, por edhe më pas në vitet 1945-1966. Përmendim se vetëm në periudhën nëntor 1912 – gusht 1914 nga Sanxhaku, Kosova dhe Maqedonia e Vardarit, territore këto të pushtuara nga Serbia, u shpërngulën me dhunë, përmes portit të Selanikut me 396 anije, 297 092 njerëz, pa llogaritur fëmijët nën moshën 6-vjeçare dhe ata të cilët janë shpërngulur me rrugë tokësore.³ Pra, shqiptarëve në viset e pushtuara jashtë kufijve të Shqipërisë të caktuara më 1913-ën, nuk u mbeti tjetër veçse vazhdimi i luftës kundër pushtuesve të rinj, në rrethana të reja.

Në krijimin e rrethanave tragjike për shqiptarët ndihmuan edhe Fuqitë e Mëdha, të cilat në Konferencën e Londrës i pranuan rezultatet e Luftës së Parë Ballkanike. Konferenca e Londrës dhe ajo e Bukureshtit më 28 korrik 1913, kur përfundimisht u pranuan rezultatet e Luftës së Parë Ballkanike, i vunë kështu shqiptarët para faktit të kryer. Por kjo gjyqësi e paprincipitë la të ndezur konfliktin në Ballkan, sepse shqiptarët kurrë nuk u pajtuan me ndarjen e tokave të tyre.

Raportet ushtarake serbe qysh në muajin shkurt të vitit 1913 flasin për rezistencën e armatosur dhe lëvizjet e parisë shqiptare, të atyre, pra, që kishin bartur barrën kryesore në kryengritjet shqiptare deri në Luftën e Parë Ballkanike. Sipas tyre, atë muaj

² A. Puto, Pavarësia shqiptare dhe diplomacia e Fuqive të Mëdha 1912 – 1914, Tiranë, 1978, f. 503.

³ Dokumenti ospolnoj politici Srbije 1903 – 1914, Beograd, 1988, Knj. 7.

Isa Boletini u kishte shpërndarë 300 pushkë kosovarëve të strehuar në rrethinat e Kukësit. Në raportet në fjalë pohohet se shqiptarët kishin filluar të organizoheshin për kryengritje të përgjithshme. Në këtë kohë Hasan Prishtina, Idriz Seferi me të dy bijtë, Nexhip Draga e disa të tjerë ende gjendeshin të burgosur në kështjellën e Beogradit, deri më 1 prill 1913, prandaj barra kryesore për organizimin e kryengritjes iu ra Isa Boletinit, Bajram Currit, Elez Isufit, Ramadan Zaskokut e të tjerëve. Kryengritja e madhe e 1913-ës e Dibrës dhe e Kosovës është e njohur. Dihet gjithashtu se në Kosovë kryengritje pati edhe në vitet 1914 dhe 1915. Populli shqiptar gjatë gjithë kësaj periudhe iu nënshtrua edhe dhunës e terrorit të pafre, por fakti që për tri vjet organizoi tri kryengritje, tregon se ai nuk nënshtrohej.

Krahu ushtarak i lëvizjes çlirimtare të Kosovës, që nga periudha e Lidhjes Shqiptare të Prizrenit, gjithmonë ka pasur edhe krahun politik, i cili ishte dhe duhej të jetë shpirti i lëvizjes. Me krijimin e shtetit shqiptar dosido, forcave politike shqiptare iu imponua ndarja në bazë të territoreve. Prijësve tribunëve popullorë të pjesës së pushtuar shqiptare, Kosovës, iu imponua që ta vijojnë luftën e armatosur për çlirimin e tokave të pushtuara rishtazi. Në situatën e re u pa e nevojshme të formohet edhe një organizëm politik, për udhëheqjen dhe orientimin e kësaj lufte. Për t'iu bërë ballë sfidave të kohës, një grup intelektualësh qysh në vitin 1914 krijuan një komitet të fshehtë me qendër në Durrës të quajtur "Partia Nacionale" ose "Krahu kombëtar". Organizatorët ishin Eshref Frashëri, nënkolonel Ali Shefqeti, Xhavit Leskoviku, Halim Gostivari, Rexhep Mitrovica, Sejfi Vllamasi dhe Sotir Peci. Pas këtyre Kadri Prishtina u largua nga Durrësi në Shkodër dhe filloi punën për organizimin e një komiteti kombëtar të fshehtë. Siç dihet, këtij iu bashkuan edhe nismëtarët e Durrësit, pas largimit të Princ Vedit nga Shqipëria. Mendoj se kjo kohë duhet të merret si fillim i formimit të Komitetit i njohur me emrin "Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës" e jo atëherë kur ai legjitimohet me vulë e protokoll. Komiteti u zgjerua edhe me Koço Kotën, Lukë Lukën, Salih Gjukën, Shefqet Korçën e Bajram Fevziun. Së shpejti anëtarë të kësaj organizate u bënë edhe Muço

Qulli, doktor Fahri Gjilani, Aqif pashë Elbasani, Bajram Curri etj. Filloi kështu organizimi i degëve në qytetet e Shqipërisë.⁴ Ky Komitet veproi deri në momentin e pushtimit të Shkodrës nga Mali i Zi, më 27 qershor 1915. Pas kësaj programi dhe vulat u fshehën⁵ dhe puna vazhdoi ilegalisht. Komiteti i Kosovës *de jure* e rifilloi punën në vitin 1918, kur Shkodra hyri nën juridiksionin e Fuqive të Mëdha dhe kur Hoxha Kadri Prishtina, Bajram Fevziu, Sejfi Vllamasi, Sali Nivica dhe Ali Shefqeti morën leje të posaçme nga francezët për veprimtarinë e Komitetit të ri nën emrin “Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës”.⁶

Ndarjet dhe lufta për pozita e orientime të ndryshme politike jashtë çështjes kombëtare, përkatësisht për çlirimin e trojeve të robëruara, nuk është në interes të këtij punimi, prandaj ne do të orvatemi të japim vijën e bashkëpunimit të Komitetit “MKK” me krahun ushtarak në Kosovë, gjegjësisht me lëvizjen nacionalçlirimtare kaçake, që nga momenti i ripërtëritjes së Komitetit në nëntor të vitit 1918. Nga kjo kohë të gjithë udhëheqësit e çetave në Kosovë u vunë nën urdhrat e Hasan Prishtinës, Bajram Currit, Hysni Currit, Bedri Pejanit e të tjerë udhëheqësve politikë e të njohur të lëvizjes kombëtare, me reputacion qysh para Luftës së Parë Ballkanike.

Me vazhdimin, me rifillimin, ose si të doni, me forcimin e Komitetit, udhëheqja e tij përpiloi edhe programin mbi bazën e të cilit do të zhvillohej puna e këtij organi – institucioni kombëtar.

Programi themelor i Komitetit që njohim përbëhej prej tri pikave:

I – Të bëhen protesta pranë shteteve të Antantës për bashkimin me Shqipërinë e pavarur të krahinave të Kosovës, në të cilat hynin Shkupi, Kumanova, Presheva, Tetova, Gostivari dhe të gjitha qytetet e Kosovës me territoret e veta si edhe viset jashtë Kosovës si Jeni Pazari, Rozhaja, Plava dhe Gucia;

⁴ Arkivi Qendror i Shtetit i Republikës së Shqipërisë (më tej AQSh), Fondi 846, dos. 9. fl. 1-2, dok. 707. 978; L. Culaj, Komiteti “Mbrotjtja Kombëtare e Kosovës 1918-1924”, Prishtinë, 1997, f. 22-23.

⁵ Po aty.

⁶ Po aty.

II – Të protestohet te Fuqitë e Mëdha kundër mizorive të qeverisë serbe, të bëra deri më sot;

III – Të zgjidhet një komision për të protestuar dhe për të mbrojtur të drejtat e Kosovës para Fuqive të Mëdha dhe jashtë këtyre rretheve.⁷

Kryesia e Komitetit, e përbërë nga Hoxha Kadri Prishtina - kryetar, Qerim beg Begolli, Hysni beg Curri, Bedri beg Pejani, Halim beg Gostivari - anëtarë, më 22 dhjetor 1918, në bazë të autorizimeve që mori nga Kuvendi, lëshoi këtë qarkore drejtuar popullatës shqiptare të Kosovës:

1) Të mblidhen ndihma prej popullit për Komitetin e Kosovës;
2) Të mblidhen shënime statistikore për popullsinë e Kosovës;
... të dërgohen përfaqësues në Komitet ose letër se pajtohemi me ... veprimtarinë e Komitetit, çka i përket bashkimit të Kosovës me Shqipërinë dhe votëbesimin ndaj kryesisë së Komitetit.⁸

Edhe në këtë qarkore shihet qartë orientimi i veprimtarisë së Komitetit. Në zbatim të saj kemi letrën e dërguar nga paria e Plavës dhe e Gucisë, të 17 shkurtit 1919, e cila mban nënshkrimet e Shaqir Halilit, Shaqir Mustafait, Adem Agës dhe Ismajl Hysenit nga paria e Gucisë dhe Hasan agë Ferrit, Shaban Begut e Sejdi Zyferit nga paria e Plavës, të cilët njoftojnë për mizoritë e ushtrisë malazeze në lokalitetet e përmendura.⁹

Natyrisht, informacionin e ardhur nga Plavë-Gucia, por edhe nga gjithë viset e tjera shqiptare në Kosovë e më gjerë për mizoritë e serbëve e malazezëve, Komiteti e dërgonte pranë qarqeve më të larta drejtuese të Fuqive të Mëdha, përfshirë edhe kreun e SHBA-së, presidentin Uillson, tek i cili kishin mjaft shpresë se do t'i dilte krah çështjes shqiptare.¹⁰

Në bazë të statutit të Komitetit, më 1921 u hartua dhe doli rregullorja e organizimit të tij të brendshëm e të jashtëm. Në bazë të saj u përcaktua që numri i kryesisë të ishte 7 veta. Ngritja dhe themelimi i degëve mbrenda dhe jashtë trojeve shqiptare, sipas

⁷ AQSh, Fondi 896, dos. 1, viti 1918.

⁸ Po aty, dos. 9, dok. 707. 950, 22.12.1918, Shkodër.

⁹ Po aty, dos. 45, dok. 706.525, 17.2.1919.

¹⁰ Po aty, dos. 28/3, dok. 708.705, 28.2.1919.

nevojave, përcaktohej me nenin tre. Kjo ishte në kompetencë të qendrës, kryesisë së Komitetit. Sipas rregullores, kryesitë e degëve duhej të përbëheshin prej 3 – 7 vetash. Anëtarësia e tyre mund të përbëhej nga njerëz të thjeshtë, prej misave anëtarë të qendrës, dhe prej anëtarëve të kryesisë qendrore.

Në nenin katër thuhej se anëtarë të Komitetit mund dhe duhej të bëheshin të gjithë shqiptarët, por kjo nuk ishte e domosdoshme. Kurse në nenin tetë përcaktohej se mbledhjet e komitetit qendror të bëheshin dy herë në javë, por edhe më shpesh, me thirrjen e kryetarit, kur ta kërkonte nevoja.

Sipas nenit nëntë, në mbledhjet e degëve mund të merrnin pjesë edhe anëtarë të degëve të tjera. Në to, përveç shqyrtimit të situatës, mund të bëheshin vërejtje edhe ndaj kryesisë qendrore etj. Në këtë rregullore përcaktoheshin edhe punë të tjera rreth funksionimit të Komitetit të Kosovës.

Komiteti “MKK” me veprimtaritë në terren, për organizimin e popullit për t’i bërë ballë dhunës dhe për çlirimin e trojeve të robëruara, u vu në udhëheqje të rezistencës së armatosur popullore, përkatësisht të lëvizjes nacionalçlirimtare – kaçake, e cila qysh në gjysmën e dytë të muajit tetor të vitit 1918, iu kundërvu me armë ripushtimit të trojeve shqiptare nga ushtria serbe. Komiteti i Kosovës veprimtarinë luftarake e gjeti të gjallë, por ajo duhej organizuar, strukturuar dhe kompaktësuar si duhej. Kështu, qysh në nëntor të vitit 1918, Azem Bejta u caktua komandant i çetave të armatosura në Kosovë. Me shpërthimin e kryengritjes në Rugovë në janar-shkurt të vitit 1919, filloi njëherësh përgatitja e kryengritjes së përgjithshme, e cila duhej të shpërthente në pranverë, meqenëse situata ndërkombëtare konsiderohej e favorshme dhe kish gjasa të korrigjoheshin padrejtësitë e vitit 1913. Me këtë shpresë Komiteti, porsa filloi punimet e Konferencës së Paqes në Paris, bëri përçapjet e njohura për të çuar aty zërin e vet në emër të popullsisë shqiptare të viseve në robëri¹¹. Dhe ndërsa bënte përpjekjet e mundshme diplomatike në drejtim të Fuqive të Mëdha fituese të mbledhura në Paris, Komiteti i Kosovës

¹¹ L. Culaj, vepër e përmendur, f. 53.

në aspektin ushtarak i dha përkrahje kryengritjes në Rugovë dhe qëndresës në Plavë-Guci. Sipas udhëzimeve të tij, këshilli i kryengritësve, i përbërë prej Ragip bej Karabegollit nga Peja, Mehmet Topallit, Ukë Sadri Bardhit, Arif Hysenit nga Rugova, Bejtullah Haxhi Hajrumës, Adem Omeroviqit, nga Plavë-Gucia, Fahri Jonuzit dhe Musës nga Gjakova, në emër të ushtrisë “mbrojtja popullore” i kërkoi ushtrisë serbe të tërhiqej¹². Siç shihet, në mesin e atyre që nënshkruan ishte edhe anëtari i kryesisë së Komitetit “MKK”, çka dëshmon se kryengritja ishte përgatitur dhe udhëhiqej nga ky Komitet. Degët e tij, për të nxitur rezistencën, që sa vinte e shtohesh në të gjithë territorin e Kosovës nga fundi i marsit deri në prill, filluan shpërndarjen e trakteve që bënë thirrje për kryengritjen e pranverës, e cila ishte llogaritur të shpërthente më 6 maj, ditën e Shëngjergjit.

Përderisa përgatitej kryengritja e vitit 1919, kuptohet se strukturimi i lëvizjes nacionalçlirimtare ishte kryer qysh moti dhe qenë caktuar edhe udhëheqësit e grupeve dhe ndarja në territore për mbrojtjen e çlirimin e Kosovës. Në këtë kohë, pra në pranverën e vitit 1919, terreni ishte i ndarë në 15 zona operative.

1. *Zona e Drenicës* – me në krye Azem Bejtën dhe çetat e tjera të prira nga Mehmet Delia, Fazli Berani, Bajram Tërnavci, Ramadan Maliqi (Dan Deroci) etj.

2. *Zona e Rugovës* – me udhëheqës Kerën e Sadri Bardhit, Mic Sokolin etj.

3. *Zona e Pejës* – me udhëheqës Sali Ramën, Gjon Tarancën, Demush Rrahmanin, Mal Bajramin, Sadik Gerën, Ram Koshin etj.

4. *Zona e Burimit* – me udhëheqës Beqir e Zeqir Rexhën, Nak Berishën, Ram Alinë, Ramadan Shabanin etj.

5. *Zona e Rahovecit* – me udhëheqës Sadik Ramën-Gjurgjevikun, Malush Miriqin, Met Imerin, Bali Fazliun etj.

6. *Zona e Gjakovës* – me udhëheqës Bajram Currin, Zefin e Vogël, Ram Binakun, Nimon Ferizin e shumë të tjerë.

7. *Zona e Prizrenit* – me udhëheqës Sali Shabanin, Mark Matejën, Deli Azemin, Hysen Esatin etj.

¹² AIHU – Bgd. Pop.4, K-57, 19.2.1919, dok. 1407.

8. *Zona e Vushtrrisë* – me udhëheqës Mehmet Konjuhin, Azem Gjakjen, Beqë Ramë Pantën, katër vëllezërit Bajqinovci, Hys Popovën etj.

9. *Zona Shala e Bajgorës* – me udhëheqës Habit Lupçin-Mengjiqin etj.

10. *Zona e Llapit* – me udhëheqës Ram Vllasën, Osman Pollatën, Tahir Ukën, Sahit Repën etj.

11. *Zona e Prishtinës* – me udhëheqës Iljaz e Adem Reçakun, Jetish Behlulin, Ibush Vuçiternalinë, Xhekush Bajraktarin etj.

12. *Zona e Ferizajt* – me udhëheqës Ymer Devetakun, Rexhep Berishën, Bislim Tahirin etj.

13. *Zona e Karadakut - Kumanovë-Gjilan* – me Xhelë Gurin, Lotë Vakun, Ali Nekushtakun, Behxhet Runicën etj.

14. *Zona e Gostivarit* – me vëllezërit Lazan e Kalosh Dani-Zajazi etj.

15. *Zona e Jeni-Pazari dhe e Rozhajës* – me Hysen Boshkoviqin, Jusuf Mehaniqin etj.

16. *Zona e Plavë-Gucisë* – me Mulla Agan Kojën etj.

Kryengritja duhej të shpërthente në të gjitha vendet përnjëherë, por ajo u provokua, së pari, në Drenicë më 28 prill 1919, nga njësitë speciale të ushtrisë dhe xhandarmërisë serbe, përkatësisht në Radishevë, vendlindja e Shote Galicës.

Gjithsesi thirrjet për kryengritje të përgjithshme ishin shpërndarë më 24 prill. Në to, ndër të tjera, shkruhej: “vllazën koha është tepër me rëndësi, s’kemi asnjë minutë për ta kapërcyer në gjumë. Nevoja është e madhe e na shtyen me u shtërngue në një vllaznim e në një bashkim të patundshëm... duhet me u bati ditës së mbramë... pra kush të dojë me nderue vendin, shpin e atdheun, le të përpiqet pa bjerrë asnjë minutë, rreth e qark dëshirit kombëtar tue këshillue popullin me u bashkue e tue shty at me u bati gati nevojave të nesërme”.¹³

Kryengritja e vitit 1919 ishte e përgatitur nga Komiteti “MKK”, nën drejtimin e veteranëve të lëvizjes së popullit shqiptar për çlirimin kombëtar qysh nga periudha osmane, pra nga Hasan Prishtina,

¹³ L. Rushiti, vepër e përmendur, f. 93-95.

Bajram Curri, Bedri Pejani, Hysni Curri, Hoxha Kadri Prishtina, kurse në terren prinin Azem Bejta e të tjerë luftëtarë të njohur të përmendur më lart, por gjithmonë nën udhëheqjen e Komitetit të Kosovës. Kjo kryengritje, sipas shumë dokumenteve ushtarake jugosllave, zgjati deri më 10 qershor të vitit 1919 dhe angazhoi aktivisht mbi 10 mijë luftëtarë. Forcat e armatosura jugosllave për ta shtypur atë shkatërruan mbi 120 fshatra dhe vranë e masakruan qindra njerëz, gra e fëmijë të pafajshëm, si edhe dërguan në llogoret e koncentrimit me qindra familje.

Për punë dhe organizim më të fuqishëm Komiteti "MKK" vijoi të ngrinte degë e ta shtrinte veprimtarinë edhe pas kësaj. Në Shqipëri, përveç Shkodrës që ishte qendra, ai pati degë në Tiranë, në Durrës, në Elbasan dhe në qytete të tjera, ndërsa në Kosovë veprimtarinë e shtriu në Gjakovë - në fillim të përfaqësuar nga Nimon Ferizi e pastaj nga Qazim Bakalli, në Prizren, në Ferizaj, në Prishtinë, në Shkup, në Pejë, në Suharekë, në Rahovec, në Vushtrri e në Gjiilan. Madje, jashtë trojeve shqiptare, ai hapi një zyrë edhe në Gjenevë të Zvicrës¹⁴.

Aktiviteti i kryesisë së degëve varej prej detyrave të caktuara nga kryesia qendrore. Ndërkohë për organizimin e rezistencës së armatosur para qendrës përgjigjej Hysni Curri¹⁵, kurse çetat në tërësi komandoeshin nga trimat e sprovuar që i kemi cekur më parë, por edhe nga qindra komandantë lokalë që operonin kryesisht në teritore të caktuara.

Hoxha Kadriu, edhe para shpalljes së Komitetit si organizatë legale më 7 nëntor 1918, ishte marrë me organizimin e rezistencës, pra edhe para kapitullimit të forcave ushtarake austro-hungareze. Kjo u bë me qëllim që të organizohej pushteti vendor me organet e tij, por, sikurse dihet, kjo u pengua nga forcat franceze të udhëhequra nga gjenerali Franshe d'Espere dhe Bardi de Furtu. Për këtë shkak, Hoxha Kadri Prishtina kërkonte nga degët dhe çetat në Kosovë që të dërgonin statistika për përbërjen e popullsisë, për shkatërrimet, të cilat u përdorën për të protestuar pranë Fuqive të Mëdha. Edhe kur Konferenca e Paqes në Paris nuk i mori

¹⁴ E. Skëndi, Hoxha Kadriu (Kadri Prishtina), Prishtinë, 1992, f. 38.

parasysh kërkesat e shqiptarëve, Hoxha Kadriu, më 3 janar 1920, mblodhi Komitetin, denoncoi Konferencën e Parisit dhe shtroi nevojën e përdorimit të forcës e të çdo mjeti për të shpëtuar Kosovën dhe për të fituar të drejtat kombëtare¹⁶.

Fatkeqësisht në radhët e Komitetit "MKK" nuk kishte unitet. Për arsye të ndryshme elementë të veçantë të tij u përpoqën të spostojnë Hoxha Kadrinë dhe të devijojnë drejtimin e veprimtarisë së Komitetit. Në këtë punë u shqua dega e Durrësit e prirë prej Halim Gostivarit, Sali Vuçiternës dhe Rexhep Mitrovicës. Këta persona, pasi nuk arritën qëllimin ndaj Hoxha Kadriut, derdhën një lumë akuzash edhe mbi Hasan Prishtinën. Dega e Durrësit mbeti anemike nga veprimtaria, por akuzat që përhapin ajo i shërbyen Ahmet Zogut në dhjetor të vitit 1921, për të rrëzuar qeverinë e Hasan Prishtinës.¹⁷

Me 9 dhjetor 1921 Komisioni Ndërkombëtar i Kufijve, në bazë të angazhimit të Komitetit të Kosovës, formoi Zonën Neutrale të Junikut të përbërë nga 9 fshatra: Junik, Molliq, Batushë, Brovinë, Ponoshevc, Shishman, Babaj e Bokës, Popoc dhe Kosharjë. Zona Neutrale e Junikut qeverisej nga organet lokale të pa ndikuara nga Beogradi e nga Tirana. Ajo u bë për rreth një vit çerdhja e lëvizjes nacionalçlirimtare së Kosovës, e cila pas 14 dhjetorit, kur Ahmet Zogu me anën e forcave ushtarake hyri në Tiranë dhe mori pushtetin me forcë, nuk kishte më bazë të sigurt në Shqipëri. Nën drejtimin e Ahmet Zogut këtu do të niste gjahu i shtrigave ndaj kundërshtarëve politikë e posaçërisht ndaj kosovarëve. Në mars të vitit 1922 regjimi zogist dënoi në mungesë disa nga udhëheqësit e lëvizjes çlirimtare të Kosovës, e midis tyre dënoi me vdekje edhe Azem Galicën.¹⁸

Veprimtaria e Komitetit "MKK" është më e gjerë nga sa paraqitëm. Ai u kujdes edhe për arsimimin e kryengritësve në gjuhën shqipe, përmes shkollave dimërore të hapura në bazat e tyre të strehimit¹⁹. Ai u kujdes edhe për strehimin dhe për ushqimin

¹⁵ Po aty, f. 42.

¹⁶ Po aty, f. 55-56.

¹⁷ Po aty, f. 62.

¹⁸ L. Rushiti, vepër e përmendur, f. 187.

¹⁹ Po aty, f. 188. Ndër ata që mësuan ishin shumë drejtues çetash, përfshirë edhe Azem e Shote Galicën.

e të shpërngulurve, që ishin larguar nga viset e tyre në Kosovë prej dhunës serbe. Ai u aktivizua mandej maksimalisht për konsolidimin e shtetit shqiptar. Luftëtarët e dërguar nga Komiteti "MKK" luftuan në Koplik, në Dibër, në Mirditë, krahas forcave të regullta të qeverisë së Tiranës dhe vullnetarëve lokalë në ato vise. Ai u kujdes edhe kur Shqipëria e 1913-ës ende diskutohej në Konferencën e Paqes, ose kur rrezikoheshin sërish kufijtë e saj jugorë. Të gjitha këto tregojnë se Komiteti i Kosovës nuk ishte vetëm një organizatë krahinore, vetëm për Kosovën, por një organizatë gjithëshqiptare. Kur ishte rasti Komiteti "MKK" theksonte se para mbrojtjes së Kosovës duhej mbrojtur Shqipëria e vitit 1912, nga e cila pastaj do të mund dhe duhet të mbroheshin e të çliroheshin viset e tjera etnike të pushtuara.

Komiteti "MKK", sikurse kemi përmendur, kishte marrë përsipër lëvizjen nacionalçlirimtare në Kosovë, të cilën e komandonte nëpërmjet prijësve të çetave, që drejtoheshin nga Hasan Prishtina, Bajram Curri e të tjerë. Përmes dokumenteve dëshmohet se këto çeta, përveç veprimtarisë luftarake kishin për detyrë që politikisht ta bënin popullin të vetëdijshëm për të mos i lëshuar trojet e veta, d.m.th. të ishin kundër shpërnguljes. Po ashtu çetat, përmes veprimtarisë konkrete, kundërshtonin kolonizimin dhe denonconin bashkëpunëtorët e pushtetit, mblidhnin ndihma për familjet e varfëra, jetimët jepnin informacione të ndryshme etj. Çetat mbanin tubime politike, me qëllim të akordimit të veprimeve në terren, sipas udhëzimeve të Komitetit. Një tubim i tillë u mbajt rreth datës 16, 17 korrik 1920, me sugjerimin e Komitetit në afërsi të Llapit, pranë fshatit Murgullë, ku morën pjesë drejtuesit e çetave nga Llapi, Drenica, Dukagjini, Rrafshi i Kosovës, Shala dhe Karadaku. Mikpritës ishte Ramë Sabedini nga Murgulla, kurse për sigurimin e vendit morën pjesë 800-1200 luftëtarë çetash. Është me interes të përmendet se në këtë tubim të udhëhequr nga Azem Bejta, sipas dokumenteve policore, mori pjesë edhe Ferat Draga, drejtues i Xhemijetit dhe deputet në Parlamentin e Mbretërisë Serbo-Kroato-Slllovene, po që, mesa duket, ka qenë edhe anëtar i fshehtë i Komitetit "MKK". Në

këtë tubim, që zgjati tri ditë, vendimet e të cilit nuk dihen me saktësi, është e sigurtë se u bë konsolidimi i veprimit të çetave në tërë territorin e Mbretërisë Serbo-Kroato-Slllovene. Prej tij u dërguan delegatë në të gjitha trevat shqiptare, deri në Kërçovë të prijësit të çetave, vëllezërit Kalosh e Lazan Dani-Zajazi. Kësi lloj tubimesh janë mbajtur në atë verë në të gjitha regjionet e Kosovës²⁰.

Nën drejtimin dhe udhëzimet e pandërprera të Komitetit "MKK" lëvizja çlirimtare në Kosovë kapërceu mjaft situata të vështira. Ajo mbijetoi edhe pas likuidimit të Zonës Neutrale të Junikut më 27 janar 1923 (25). Pas kësaj çerdhja e çetave kosovare do të bëhej *Arbania e Vogël* e Azem Bejtës e formuar nga tri fshatra të Drenicës, Galicë, Mikushnicë dhe Lubovec. Në këtë kohë populli ngriti në Galicë edhe kullën e Azem Bejtës, duke e respektuar si prijës ushtarak. Ky akt luajti njëherësh një rol të madh politik sepse ishte mesazh kundër shpërnguljes. Rolin e bazës strehuese të çetave e luajti ndërkohë edhe zona e lirë e Mehmet Konjuhut në fshatin Zagorth të Vushtrisë, e cila u likuidua në mars 1924, katër muaj para likuidimit të *Arbanisë së Vogël*²¹.

Lëvizja nacionalçlirimtare në Kosovë, e dëshiruar për një Shqipëri të fortë e demokratike, që do të kishte gjithnjë në vëmendje çështjen e Kosovës, u përfshi në konfrontimin politik në Shqipëri. Midis dy krahëve ajo simpatizoi dhe përkrahu opozitën demokratike, që organizoi Revolucionin e Qershorit të vitit 1924. Edhe pse nuk kemi të dhëna të sakta se cilat çeta dhe sa luftëtarë të tyre u angazhuan drejtpërdrejtë në luftimet e qershorit, mund të them me bindje të dokumentuar se roli i Hasan Prishtinës, i Bajram Currit etj. ishte i madh dhe i pakontestueshëm. Prandaj Ahmet Zogu në Beograd u mor vesh me qeverinë jugosllave që lëvizja kaçake të shkatërrohej. Rezultati dihet Azem Bejta u vra më 15 korrik 1924. Pas kthimit të Zogut në Tiranë, disa muaj më pas, vijoi ndjekja e çetave në të dy anët e kufirit, pasuan shkatërrimi i Komitetit "MKK", vrasja e Bajram Currit, më vonë edhe e Hasan Prishtinës etj.

²⁰ Po aty, f. 133-136.

²¹ Po aty, f. 207-209.

Duke përfunduar, ritheksoj se Komiteti "MKK" gjatë veprimtarisë së tij kurrë nuk luajti nga tri pikat themelore të programit që hartoi qysh në fillim. Ai përcaktoi drejt rrugën që duhej ndjekur dhe u shpreh qartë se kishte "me përdorur çdo mjet për me e çlirue Kosovën e Dibrën dhe çdo vend ku flitet shqip, e me i bashkue nën sundimin e Shqipërisë së lirë" (neni II). Ai u shpreh gjithashtu se duhej përkrahur pa rezerva qëndrimi në politikën e brendshme dhe të jashtme i qeverisë së dalë nga Kongresi i Lushnjës.

Aspiratat e Komitetit të Kosovës për zgjidhjen e çështjes kombëtare shqiptare për fat të keq ende nuk janë realizuar dhe konsideroj se pa realizimin e tyre nuk ka dhe nuk mund të ketë qetësi në Ballkan dhe prosperitet për popullin shqiptar.

Komiteti luajti rolin e vet për çështjen kombëtare 85-vjet më parë, por edhe tani puna dhe porositë e tij paraqesin udhërrëfim për ideologët dhe udhëheqësit politikë të popullit shqiptar, gjithkund ku janë.